

Атила Пинтер
Амбасадор Мађарске
у Републици Србији

УДК 327(497.11:439)"1990/..."
327(439)"1989/..."
Кратко саопштење
Примљен: 09/12/2020
Прихваћен: 11/12/2020
doi: 10.5937/napredak1-29798

Развој и главне смернице спољне политике Мађарске од 1990. године

Сажетак: У студији се разматрају три најважнија приоритета мађарске спољне политике након 1990. године: евроатлантске интеграције, развој односа са суседним земљама и односа са Мађарима који живе ван граница некадашње Мађарске. Такође, она пружа кратак преглед недавних догађаја у мађарско-српским односима. У студији се описује како су, и према којој политичкој логици, постигнути наведени циљеви и даје процена постигнутих резултата. Према закључку ове студије, Мађарска се брзо и успешно интегрисала у евроатлантску алијансу (NATO, ЕУ), развијајући нове механизме за помоћ Мађарима који живе у иностранству, што је постигла бољом сарадњом са суседним земљама. И даље постоје релације у којима би се односи могли побољшати, а сарадња и историјско помирење са Србијом могу се сматрати изванредним примером.

Кључне речи: мађарска спољна политика, мађарско-српски односи, приступање ЕУ, NATO, Мађарска, Мађари, интеграције

Мађарска спољна политика је с озбиљним наслеђем кренула у демократску трансформацију, која се догодила у периоду од 1989. до 1990. године. Овај процес карактеришу раскид са прошлошћу и снажна западњачка оријентација, која је кулминирала евроатлантским интеграцијама, што је био један од основних приоритета мађарске спољне политике. Односе са суседним земљама такође је требало решити, а нагласак, већи него икада раније, стављен је на бригу о Мађарима који живе у иностранству, на територији некадашње Мађарске, као и на подршку мађар-

ској дијаспори која живи у другим земљама. Мађарска спољна политика је, што се тиче реализације наведена три циља, до сада постигла задовољавајуће резултате које ћу вам представити, а који се тичу чланства стеченог у међународним организацијама, као и развоја регионалне активности и билатералне сарадње са суседним земљама. Ова студија посвећује посебну пажњу развоју односа са Србијом, представљајући историјски процес помирења две државе, до којег је дошло усаглашавањем наведених циљева, не занемарујући притом стварну политичку вољу која стоји иза тога.

Примарни циљ студије је да се резимирају и прикажу ток и тенденција разних дешавања, као и да се представе разлози за доношење одлука. У закључку бих желео да резимирам тренутну спољнополитичку ситуацију Мађарске, представљајући резултате постигнуте у оквиру три циља.

Прелаз са Истока на Запад

У Мађарској се често каже да је у смислу свог геополитичког положаја била „мост“ између Истока и Запада. Иако се у овом формулисању крије нека врста песничког претеривања, то ни у ком случају није неоправдано. У садашњем контексту, то се може разумети тако што је током XX века Будимпешта више пута била присиљена да се, балансирајући између својих интереса и принципа, прикључи разним савезним системима, и то у већини случајева под спољним притиском. Може се рећи да је онима који прелазе „мост“ могућност слободе избора места одредишта била доста сужена, штавише, стубове, који су држали тај мост, постављале су знатно јаче силе.

До 23. октобра 1989. године, проглашењем Републике Мађарске, Народна Република Мађарска пратила је смернице спољне политике Совјетског Савеза, у којој је, осим интернационалистичких тежњи, заступање мађарских националних интереса било потпуно потиснуто у други план. Све то произашло је из споразума склопљених током Другог светског рата и након његовог завршетка, према којима је Мађарска доспела под совјетску окупацију и у потпуности изгубила право на

самоопредељење. У том контексту, до 1989. године велике промене могао је да изазове један једини догађај – револуција 1956. и рат за независност, који су постали симбол борбе против тоталитарне диктатуре. Релативна консолидација након пораза револуције и рата за независност, у којој је земља и даље учествовала као недемократска правна држава, омогућила је релативно ширење домета мађарске дипломатије. Иако су одређена судбоносна питања остала табу, попут ситуације с Мађарима ван граница Мађарске или решавања односа са суседним земљама, као и однос са Западом и појединим међународним организацијама, отворила се прилика за приближавање која је изазвала негодовање Москве. Мађарска је постала чланица ГАТТ-а 1973. године, затим ММФ-а и Светске банке 1982. године, што је њу у Источном блоку, због односа са Западом, довело у посебан положај.

Пукотине у совјетском систему које су се појавиле осамдесетих година прошлог века одразиле су се и на Мађарску, манифестујући се јачањем демократских опозиционих покрета, ерозијом партијске државе и променом која је наступила у међународном окружењу (крај хладног рата). Не може се довољно пута нагласити ово последње, јер је ситуација у Мађарској, због геополитичког положаја земље, увек била веома осетљива на тектонске промене у односима између Запада и Истока. Између 1526. и 1918. године спољном политиком Мађарске управљало се из Беча, а на њен маневарски простор вековима је знатно утицао однос Беча и Цариграда, као и чињеница да смо своје националне интересе морали да подредимо

интересима царевине. После мировног диктата у Тријанону 1920. године, независна мађарска држава могла је самостално да утврђује своје спољнополитичке идеје. Међутим, циљеви територијалне ревизије гурнули су земљу у принудну орбиту, у савез са силама Осовине, чиме је независност Мађарске у пролеће 1944. године прекинута на пет и по деценија. Мађарска је, након нацистичке окупације, била приморана да буде у совјетском блоку и, премда је 1956. године покушала да се извуче из њега, морала је ипак да остане у овом систему до 1989. године. Тада се Мађарској пружила јединствена историјска прилика да, изашавши из Источног блока, постане део евроатлантског савеза и одмакне се од присилне путање на коју ју је историја усмерила, како би следила пут и модел развоја по сопственом нахођењу.

Сходно томе, промена спољне политике изазвала је прилично драстичне промене. Мађарска се повукла из Варшавског пакта и СЕВ-а. Њихово место су деведесетих година замениле западне институције: 1990. године се придружила Савету Европе, 1992. СЕФТА (наше чланство је престало 2004. због приступања ЕУ), затим 1996. ОЕСД-у и 1999. године НАТО. Основни задатак деценије која је у себи носила оптимизам били су демократска трансформација земље, владавина права и стварање тржишне економије, у чијој је основи био западни модел, пре свега праћење немачке социјалне тржишне економије. Самоопредељење земље је дошло на своје, што значи да је сама могла да регулише своје спољне односе, премда су нагомилани задаци и неопходни компромиси често ограничавали њене могућности.

Ка новој војној организацији

Стара је историјска лекција за Мађарску да су шансе за успех политике трећег пута привилегија неколицине у источном делу Средње Европе. Наша земља никада није успела да пронађе стварну равнотежу у којој су велике силе могле да обезбеде њену независност или неутралност. Због траума које су је задесиле током историје, њена унутрашња политичка подршка такође је била релативно слаба, па је постало јасно да би мир и сигурност земље и заступање њених интереса могли да се обезбеде, пре свега, чланством у неком већем савезу. Након промене режима било је неколико идеја у вези са правцем мађарске безбедносне политике: неутралност; измењен војни савез са Совјетским Савезом; средњоевропска безбедносна регија; паневропски систем безбедности у оквиру Конференције, односно унутар Организације за сарадњу и безбедност у Европи; и приступање Западноевропској унији и НАТО. Визија спољне и безбедносне политике тадашње мађарске Владе формирана је у складу с тим. Постигнут је спољнополитички консензус у овом питању, иза којег су се сврстале готово све мађарске политичке странке.

Успостављање званичних односа Мађарске и НАТО датира од 27. јуна 1990. године, када је министар спољних послова мађарске Владе, који је на дужност ступио непуних месец дана раније, посетио седиште НАТО у Бриселу. Односи, који су у почетку имали форму искључиво састанака на високом нивоу, добили су нову димензију у децембру 1991. године, када је Мађарска, заједно са осталим бившим чланицама Варшавског

пакта, постала једна од „чланица оснивача“ Северноатлантског савета за сарадњу (НАСС), коју је НАТО формирао као форум за одржавање контаката са бившим непријатељима, као и за одржавање редовних консултација о безбедној политици. Подизање практичне сарадње на виши ниво, у поређењу с претходним, почео је након покретања програма Партнерства за мир (Partnership for Peace – PfP) најављеног на самиту НАТО у јануару 1994. године. Потписивањем Оквирног документа PfP, Мађарска се међу првима придружила програму у фебруару 1994. године, у којем су наглашену улогу заузимали програм војне сарадње и појединачни интереси свих партнерских земаља. Важна фаза у развоју односа било је отварање НАТО војне канцеларије за везу 1995. године у Бриселу, у седишту алијансе, на челу са амбасадором. На почетку сарадње са алијансом, били су задовољни улогом Мађарске, посебно учешћем у Партнерству за мир, што је створило прилику за успостављање ближих односа. То је званично учињено 1997. године, када је мађарска делегација позвана на самит у Мадриду да би започела преговоре о приступању.

Међутим, одлука о придруживању није донета само на професионалном нивоу већ се то питање показало као једна од првих независних одлука младе мађарске демократије. Трећи референдум у трећој републици одржан је 16. новембра 1997, на основу раније донетог новог Закона о референдуму. Међу парламентарним странкама је постојао консензус о том питању, а што се тиче јавности, мишљења су углавном била у корист приступању. Избијање рата на територији бивше Југославије, јачање националистичких покрета

у региону и опадање капацитета самоодбране Мађарске имали су пресудну улогу у формирању атмосфере. Чланству у НАТО отворено су се противиле једино ванпарламентарне странке. Након пребројавања гласова, приступање је подржало 85,33% гласача, што је, такође, дало јасан легитимитет политичком руководству које је следило западну оријентацију. Као резултат одлуке, Мађарска је, паралелно са Пољском и Чешком, 12. марта 1999. године постала чланица НАТО.

У оквиру чланства НАТО, наш први задатак био је учешће у KFOR-у: допринели смо мисији с батаљоном страже и обезбеђења, као и особљем за медицинску лабораторију и штабним официрима. Проширили смо своју улогу 2008. и 2017. године, чинећи Мађарску тренутно једном од најзначајнијих учесника у мисији KFOR-а. Придружили смо се НАТО мисији у Авганистану 2003. године, која се од 2006. подигла на нови ниво под вођством реконструкционог тима у провинцији Баглан. Мађарски контингент такође учествује у мисији обуке у Ираку од 2003. године. Осим активности у мисији, у току је и развој капацитета и набавка наоружања компатибилног са НАТО стандардима.

Заокружење западних интеграција: стицање пуноправног чланства у ЕУ

Совјетски Савез је 1988. године признао Европску заједницу (ЕЗ), и на тај начин је мађарској спољној политици омогућено да започне јачање својих европских односа. Циљ је био да се у кратком року избори са

кризом, а да се у догледном року земљи врати традиционални европски положај. У јесен 1989. године, земљама ОЕСД-а стигао је меморандум Мађарске којим се тражила помоћ за економски опоравак. Срећна околност је што је и друга страна била подједнако надахнута променама. У касну јесен 1989. године, ЕЗ је најавила свој први програм опоравка за Пољску и Мађарску под називом „PHARE“. У том смислу, већ су се појавили елементи трговинске политике као што су тренутно уклањање дискриминаторних баријера и олакшавање приступа тржишту за ове две земље. Ово је био велики искорак у односу на претходне трговинске споразуме, који су покривали само одређене секторе.

У априлу 1990. године ЕЗ је у Даблину одлучила да са средњоевропским земљама (садашњом Вишеградском групом) може успоставити партнерство, које ће помоћи овим државама у трансформацији тржишне економије, што је било и признање за постигнути ниво политичке транзиције. Овим се мађарска спољна политика, и у ширем смислу мађарска администрација, суочила са новим изазовом. Као резултат једанаест рунди преговора са ЕЗ и билатералног лобирања са државама чланицама, стране су 17. децембра 1991. године потписале Европски споразум, споразум о придруживању између ЕЗ и групе кандидата. Трговински део споразума, који је био у надлежности ЕЗ, ступио је на снагу 1. марта 1992. године, док је комплетан споразум ступио на снагу 1. фебруара 1994. године, након што су га ратификовале државе чланице. Од тада датира и мађарско усаглашавање закона, јер је законодавац био у обавези да припреми образложење у свим случајевима када је

нацрт закона одступао од закона Заједнице. Паралелно је започето успостављање неопходне институционалне основе при Министарству спољних послова и ресорним министарствима. Учвршћивањем новог политичког режима, кроз владине циклусе, међу политичким странкама успоставио се јасан и континуирани консензус о подршци приступању Европској унији.

Након формирања партнерства и даље су стизали позитивни одговори на напоре мађарске спољне политике у погледу интеграција. Европски савет у Копенхагену потврдио је легитимитет приступајућих средњоевропских и источноевропских чланица и дефинисао Копенхашке критеријуме за приступање, који су од тада постали основни услови за чланство. На основу овог критеријума Мађарска је прва у региону поднела захтев за придруживање Европској унији. 31. марта 1994. године. Ускоро су уследили захтеви big bang проширења осталих чланица централног дела Источне Европе и, у јуну 1995. године, Европски савет је у Мадриду признао статус кандидата за приступање, затраживши од Комисије да припреми мишљење о овим захтевима и започне процедуру за приступање.

Упитник који је Комисија послала у пролеће 1996. године захтевао је даљи развој мађарског институционалног система. Министарство спољних послова било је задужено за вођење преговора, али осим спровођења мађарског мандата требало је обезбедити и координацију преговора унутар владе и унутар друштва. Припрема мађарског одговора био је нови административни задатак. На основу успешних одговора, Комисија је државама чланицама у

Агенди 2000 представила мишљење да сматра да је шест земаља (PL, CZ, SI, HU, EE, KI) спремно за отварање приступних преговора 1998. године. Савет је усвојио предлог и 31. марта 1998. отворени су формални преговори о приступању шест земаља, а у децембру 1999. године група је проширена на дванаест кандидата.

Тежње мађарске спољне политике ка европским интеграцијама не могу се одвојити од аспеката суседске политике. Деведесетих година Мађарска је закључила тзв. основне споразуме са неколико суседних земаља, Украјином, Словачком и Румунијом. С једне стране, ово је користило стабилности у региону, али је поставило и сигурне темеље нашим напорима за остварење евроатлантских интеграција. Чињеница да Мађарска није била једина чланица региона која је водила приступне преговоре била је од велике помоћи у неколико аспеката. С једне стране, то је обезбедило уједначен и сличан темпо економске и социјалне интеграције нашег окружења. С друге стране, сарадња држава приступне групе *big bang* учинила је ефикаснијим представљање ставова земаља кандидата и одржавање темпа преговора.

Важан задатак приступних преговора било је одржавање темпа и нивоа мађарске преговарачке активности, јер су поједини документи, поред саме хармонизације („*tarck record*“ према бриселском термину), били исто толико значајни. Приступни преговори су посебни и по томе што се воде са Европском комисијом, која је за то надлежна, али се истовремено не могу занемарити ни разговори са државама чланицама и консултације између земаља кандидата о кључним питањима. Министарство спољних

послова је, због своје координационе улоге, понекад било у улози арбитра не само у питањима правне хармонизације већ и у развоју владиних институција и ширењу људских ресурса. Међу многим досијеима од пресудне важности било је пронаћи решење, професионално и политички прихватљиво, за регулисање власништва над земљиштем грађана ЕУ у Мађарској и регулисање слободног запошљавање мађарских радника у ЕУ. У случају Мађарске, процес европских интеграција пратиле су припреме за чланство у НАТО. Те две ствари не условљавају једна другу, али брже евроатлантске интеграције такође су биле врста учења за мађарску дипломатију, а њени успеси су помогли да се интерес становништва за придруживање ЕУ одржи.

Слободна трговина индустријским производима успостављена је крајем 2001. године, уклањањем трговинских баријера. Спољна трговина са тадашњим државама чланицама повећала се са 30%, колика је била осамдесетих година, на изнад 65%. Економска интеграција је постигла огроман напредак, праћен паралелним политичким корацима. Успех процеса и позитиван став страна довео је до измене Уговора о могућности проширења ЕУ, који је припремљен у Ници, у фебруару 2001, а до закључења формалних преговора дошло је у децембру 2002. године. Након тога је уследила израда Уговора о приступању. У случају Мађарске, намера придруживања потврђена је и референдумом: 16. априла 2003. око 84% бирача подржало је чланство. Уз одобрење ЕП и једногласну одлуку Савета Уније, уговори су потписани у Атини 16. априла 2003. године. Од тог тренутка, државе чланице могле су да учествују као посматрачи

у раду Савета и Парламента. Уговор је, након ратификације држава потписница, ступио на снагу 1. маја 2004. године и од тада се рачуна наше пуноправно чланство.

Као резултат припреме за чланство, може се напоменути да је након првих десет година чланства проценат Мађара који раде у институцијама ЕУ премашио популацијски пропорционални ниво, што значи да су за време процеса приступања стасавали ваљани кандидати. Иако је одлив административне радне снаге краткорочан губитак за домаћу администрацију, временом повратак службеника са ЕУ искуством може обогатити националну администрацију новим стеченим знањем. Снажно присуство у администрацији ЕУ уједно побољшава и неформалне преговарачке капацитете земље. Овај ефекат се такође може ојачати промишљеним, стратешким размишљањем.

Ефикасност заступања националних интереса у Савету најбоље показују кључна питања као што су успешно окончање поступка прекомерног дефицита (2013), пресељење седишта ЕИТ-а (2009) или СЕРОЛ-а (2013) у Будимпешту и успех преговора о вишегодишњем финансијском оквиру (ВФО). Ово последње, упркос финансијској природи, много подсећа на класичне дипломатске преговоре. Према нашем искуству, резултати се заснивају на пажљивом одабиру циљева и стварању и одржавању најшире могуће коалиције између држава чланица у преговорима.

Истовремено, највећим задатком у чланству можемо назвати полугодишњи период када држава чланица председава Већем, попут

Мађарске у првој половини 2011. године. Током председавања, дипломатија државе чланице не представља национални став, већ став Уније према свету, док делује као непристрасни посредник у раду Савета. Током мађарског председавања затворена су 103 досијеа и спроведене 43 законодавне процедуре са Европским парламентом. Велики је успех за свако председавање затварање важних питања или пак досезање прага близу доношења одлуке, као што је то био случај са затварањем приступних преговора Хрватске током мађарског председавања, или преговарањем о „шест пакета“ управљања економском кризом.

| 25

Вишеградска сарадња, В4

У Европи се почетком деведесетих година одвијало неколико паралелних процеса: хоризонтално проширење постојећих регионалних структура (Пентагонала, Хексагонала, Централноевропска иницијатива); вертикално јачање постојећих облика интеграције (Европска заједница / Европска унија); рушење старих структура (Варшавски пакт, СЕВ); а били смо и сведоци процеса распада, који су се одвијали у Совјетском Савезу (1991), Југославији (1991) и Чехословачкој (1993). У овај процес и оквир уклапа се успостављање Вишеградске сарадње 15. фебруара 1991. године.

Дошло је до брзог развијања институција демократије и њихових механизма у Мађарској, Чехословачкој и Пољској. Безбедносни и спољнополитички приоритети трију земаља постали су обнављање евроатлантских интеграција и успостављање националног суверенитета, што је

постигнуто, пре свега, потпуним повлачењем совјетских трупа и укидањем Варшавског пакта и СЕБ-а. Регионални интерес заједнице захтевао је сарадњу трију земаља. Слично историјско наслеђе, географска близина и економски изазови такође су подразумевали да државе Средње Европе треба да успоставе неки облик сарадње. Идеју о Вишеградској сарадњи премијер Јожеф Антал, у новембру 1990. године на париском самиту Конференције о европској безбедности и сарадњи, поделио је са чешким председником Вацлавом Хавелом и пољским председником Лехом Валенсом. Сарадњи је помогло и то што је Вашингтон средњоевропску безбедносну одговорност поделио са уједињеном Немачком, која је такође подржавала регионалну сарадњу. Потребу за сарадњом јачала је и нестабилна унутрашња политичка ситуација у Совјетском Савезу, где су конзервативне снаге биле заинтересоване да очувају империју и задрже власт.

Вишеградски самит трију земаља Средње Европе првобитно је требало да се одржи у другој половини јануара 1991. године, али је због јануарских догађаја на Балтику одложен за фебруар. Јединице совјетских трупа за унутрашње послове заузеле су јавне зграде у Вилњусу и Риги 2. и 3. јануара. Цивили су покушали да одбране зграде живим зидом, што је за резултат имало 15 мртвих, 160 рањених и 64 нестале особе. Недељу дана касније, падобранске и оклопне јединице совјетске војске заузеле су јавне зграде у Вилњусу и другим литванским градовима, при чему су се сукобљавале са демонстрантима. У њиховој акцији такође је било мртвих и рањених. Постојала је могућност да Централни комитет СКП преузме управљање,

да одлуке спроводи совјетска војска, а контролу врши КГБ. Сугерисало се такође да совјетске „хијене“ војним силама покушавају да поврате совјетске позиције и реорганизују се у источном делу Средње Европе. У том тренутку слика ужасних догађаја из новембра 1956. године у Мађарској појавила се не само у Будимпешти већ и у Вашингтону, Прагу и Варшави. У условима којима су претходили наведени догађаји одржан је и вишеградски састанак, 15. фебруара 1991. године, током којег су председник Чехословачке Републике Вацлав Хавел, председник Републике Пољске Лех Валенса и премијер Републике Мађарске Јожеф Антал потписали Вишеградску декларацију. Распадом Чехословачке, а тиме и независношћу Словачке, формација је добила свој данашњи облик.

Историјску претходницу састанку дао је краљевски састанак који је 1335. године организовао угарски краљ Карло Роберт у Вишеграду на којем су учествовали и пољски краљ Казимир и чешки краљ Јован Луксембуршки. Примарни циљ био је да се изглади сукоб између династија Луксембург и Пјаст и успостави заједничка сарадња против аустријских принчева са циљем стварања одрживе алтернативе у Средњој Европи, као и да се заједничким трговинским споразумом заобиђе право Беча да заустави робу. Везе између три династије нису биле само саставни део средњоевропских односа већ су имале и велики значај будући да размишљање у савезу, са унапред осмишљеним концептом и координисаним дејствима, није било својствено том времену. Састанак у Вишеграду постао је важан догађај у средњовековној чешкој, пољској и мађарској историји јер су тада донете одлуке и

споразуми, који су током скоро пола века имали утицај на историју ове три нације, спољну политику њихових владара и династичке односе.

Као и пре много векова, алијанса држава у региону и сада се суочила са истим изазовима. Циљеви су укључивали укидање диктатуре, убирање заједничких економских користи, заштиту демократије и придруживање евроатлантском простору. Вреди напоменути да се настанак раније поменутог СЕФТА, која је створила слободу трговине од 1992. године, може повезати са В4, која је била и својеврстан претприступни инструмент за заједничко тржиште ЕУ. Како су чланице алијансе постале чланице НАТО и ЕУ, циљеви су све више означавали јачање сарадње унутар алијансе. Практични сценарио за то поставиле су стране 2004. године, у години приступања ЕУ, које су се суштински договориле о заједничкој аграрној политици, приступању шенгенском систему, ефикасном управљању кохезионим и структурним фондовима и сарадњи на спровођењу заједничке безбедносне политике.

Осим политичке тежине В4, повећан је и економски значај алијансе. Немачка је у 2019. години остварила промет од 172,7 милијарди евра са Француском, док је њена билатерална трговина са земљама В4 премашила 303,1 милијарду евра (од чега је Пољска имала 123,5 милијарди евра, Чешка 92,1 милијарду евра, Мађарска 55,6 милијарди евра и Словачка 31,2 милијарде евра). Односно, вредност спољне трговине Немачке била је 2019. године за 75,5% већа са земљама В4, него са Француском.

Прича о успеху регионалне сарадње није била само ствар политичке нагодбе. Осим

успешним евроатлантским интеграцијама, успостављање Међународног вишеградског фонда (IVF) допринело је такође успостављању бољих односа између народа и цивилног друштва у региону. Основан 2000. године, Фонд је можда најспектакуларније подручје сарадње, које подржава разне конкурсе из области науке, културе, омладине, религије и образовања. Ово је од 2003. године допуњено В4 програмом стипендирања, који је отворен не само за универзитете у државама чланицама већ и у трећим земљама.

Важно је напоменути да су активности В4 и рад Вишеградског фонда такође органски повезани са Западним Балканом. Стварањем Фонда за Западни Балкан (WBF), В4 је желео да подржи напоре ка помирењу и интеграцији у региону, са успешним искуством које је стекао у протекле скоро три деценије. Између две организације постоји споразум о сарадњи, Вишеградски фонд пружа финансијску подршку раду WBF-а.

Вишеградска сарадња постала је незаобилазан фактор у европској политици. Доносиоци одлука из ове четири државе настоје да ускладе своје интересе и формулишу заједнички став у области спољне политике. Данас је уобичајена пракса да се шефови влада и министри спољних послова четири државе консултују и формирају заједнички став о појединачним питањима пре састанака Европског савета и Савета за спољне послове. Све ово значи да доносиоци одлука В4 заједно представљају интересе региона од 70 милиона становника, што одговара готово једној Немачкој, али од бројнијих држава чланица превазилази политичку моћ Француске, Италије или Шпаније у ЕУ.

Формирање мађарско-српских односа

Када се говори о нашем историјском наслеђу, све до почетка деценије истицане су разлике између наших земаља и заборављани позитивни тренуци наше историје и судбинског заједништва. Мађарска и Србија су, пре својих историја у XX веку, делиле сличну судбину, пратиле паралелни пут развоја у неколико аспеката, а наша свакодневна искуства долазила су из заједничког живота током векова. Међутим, трагични догађаји из прошлог века, два светска рата, а посебно године 1941–1948, оставили су снажан траг на историјском сећању два народа, што је дуго отежавало сарадњу. Две земље су после Другог светског рата, 1946. године, успоставиле дипломатске односе, али су односи формално обновљени тек 1953, а од 1956. мађарска дипломатија је своје присуство подигла на ранг амбасадора у Београду. Међутим, на почетку XXI века, по цену многих тешкоћа, некадашње хладне везе превазиђене су и замењене добросуседским односима.

За Мађарску и Србију, или деведесетих година још Југославију, деценија је означавала потпуно различите ствари, а две земље и њихове спољнополитичке оријентације кретале су се у врло различитим правцима. Наша земља је углавном била окупирана раскидом са совјетском прошлошћу, демократском трансформацијом, приступањем организацијама за евроатлантске интеграције, а нашег јужног суседа задесио је 1991. године грађански рат. У знаку тројних спољнополитичких циљева које је поставила влада Јожефа Антала, министар спољних

послова посетио је Војводину и Београд 1990. године, а посета шефа југословенске дипломатије Будимпешти и Сентандреји такође је реализована исте године.

Развој односа од 1991. отежан је југословенским грађанским ратом и распадом Југославије. Мађарска је била веома погођена крвавим сукобом, с једне стране, због мађарске заједнице коју је чинило 400 хиљада становника, а с друге стране, због тога што су економски и трговински односи били онемогућени, као и због отприлике 100 хиљада избеглица које су стигле у Мађарску. У Мађарској је у пролеће 1992. године живело око 50 хиљада регистрованих тражилаца азила, али је број непријављених био у најмању руку још толики. У земљи су постојала три велика и око 20 мањих избегличких кампова. У њима су од самог почетка били потребни вртићи и школе, па је од септембра 1991. Мохач постао центар организовања образовања за избеглице. Најтежи задатак било је организовање дечијег образовања, али не због недостатка наставничког кадра и наставних средстава. Највећи изазов за наставнике био је да се на адекватан начин побрину за децу која су претрпела изузетно тешке трауме. Мађарске породице примиле су мађарске, српске, хрватске и босанскохерцеговачке избеглице. Влада Мађарске имала је отворене границе за босанскохерцеговачке избеглице чак и када су други већ увели визе за њих.

После промене режима у Србији, 2000. године, Влада Мађарске се трудила да брзо оствари контакт с новим српским руководством. Тако се 17. августа 2001. у Суботици, на отварању Генералног конзулата Мађарске, у

Атила Пинтер
Развој и главне смернице
спољне политике Мађарске
од 1990. године

фото: Председништво Србије

Дочек премијера Мађарске Виктора Орбана од стране Председника Србије Александра Вучића, испред зграде Генералног секретаријата Председника Републике (зграда Председништва) на Андрићевом венцу, Београд (Србија) 05. мај 2020. године

оквиру обележавања Дана Светог Стефана, у организацији Савеза војвођанских Мађара одржао састанак мађарског премијера Виктора Орбана и српског премијера Зорана Ђинђића.

Односи две државе поново су стагнирали након агентата на Ђинђића у марту 2003. године. Односи су били оптерећени етничким и верским тензијама и мађарским признањем независности Косова. Међутим, обе владе су се побринуле да билатерални односи не потону претерано ниско,

као што је то било деведесетих година. Дошло је до постепеног проширивања економских и трговинских односа. Након промене режима у Србији, појавиле су се мађарске инвестиције, предвођене водећим компанијама мађарске економије, ОТП-ом, МОЛ-ом и Richter-ом, али се и све више малих и средњих предузећа одлучивало да улаже у Србију.

Политички односи интензивирали су се почетком ове деценије. Процес помирења

омогућио је да затворимо прошлост и усредсредимо се на изградњу будућности. Током званичне посете мађарског председника Јаноша Адера Србији, 25. и 26. јуна 2013, председник је у свом говору одржаном у Народној скупштини Републике Србије осудио дела која су Мађари починили током Другог светског рата над Србима и поводом тога упутио извињење. На споменик мађарским и српским жртвама у Чуругу заједно су положили венац мађарски председник Јанош Адер и српски председник Томислав Николић. После заједничког одавања поште жртвама, крајем октобра 2014. године, Влада Србије је поништила одлуку југословенске владе из 1945. године о колективној кривници становника Чуруга, Жабља и Мошорина. Символичан значај имало је то што је о овоме председник Владе Александар Вучић обавестио јавност у Суботици, код споменика Птица сломљених крила, подигнутим у знак сећања на невино погубљене мађарске жртве.

Године које су уследиле резултирале су динамичним развојем мађарско-српских односа. Од 2014, сваке године се одржава заједничка седница двеју влада на којима ресорни министри разматрају питања од заједничког интереса, а осим потписивања билатералних споразума, одређују се и нови облици сарадње. Још једно важно средство сарадње је Мешовита економска комисија која се састала 10 пута до сада.

Што се тиче економских односа, Србија је наш стратешки партнер на Западном Балкану, с којом се реализује 66,3% наше спољне трговине у региону. Спољнотрговински односи Мађарске и Србије динамично су се развијали последњих година: вредност билатералне робне размене

порасла је између 2014. и 2019. године за 50,3%, односно за 872,5 милиона евра. У 2019. години билатерална робна размена достигла је свој максимум до сада, прелазећи 2,6 милијарди евра, што је пораст од 2,9% у односу на претходну годину. Мађарски увоз износио је 932,2 милиона евра у 2019. години, након повећања од 0,4%, а вредност мађарског извоза у Србију растом од 4,4% износи скоро 1,7 милијарди евра.

Србија је једна од кључних дестинација за улагање мађарског капитала у иностранству, што најбоље доказују подаци Народне банке Србије, према којима је Мађарска у 2019. години (после Холандије и Русије) уложила близу пола милијарде евра (472,3 милиона) инвестиција, што је чини трећим најзначајнијим инвеститором у Србији. Последњих година улагања мађарских компанија у Србију показала су се изузетно успешним, а међу њима се истичу улагања ОТП-а и МОЛ-а прошле године: ОТП банка постала је друга највећа банка у земљи захваљујући преузимању српске подружнице Војвођанске банке и Societe General групе. Подружница МОЛ групе, МОЛ Србија, отворила је складишни центар за складиштење и логистику у Сремским Карловцима, што је до сада била највећа појединачна инвестиција компаније у земљи.

Развој економских и трговинских односа незамислив је без развоја инфраструктуре. У последњих осам година отворили смо четири нова прелаза на мађарско-српској граници дугој 175 км, захваљујући чему се удаљеност граничних прелаза смањила са 32 км, како је то било 2012. године, на мање од 20 км. Такође, важно је усклађивање наших напора у вези с

Атила Пинтер
Развој и главне смернице
спољне политике Мађарске
од 1990. године

фото: Председништво Србије

Председник Србије Александар Вучић и премијер Мађарске Виктор Орбан на тераси резиденције премијера Мађарске у Кармелитанском самостану у Будиму 04. септембра 2019. године

наведеним, и с тим циљем су премијери обе државе потписали изјаве о намерама 2015. и 2019. године. Важан елемент тога је развој две железнице, железничке пруге Будимпешта–Београд и Сегедин–Суботица. Оба пројекта ће допринети унапређењу наших економских и трговинских односа и ширењу путничког транспорта.

Влада Мађарске је 2014. године отворила „Collegium Hungaricum“ у Београду, који у

недостатку споразума о узајамном отварању културних установа функционише као Одељење за културу амбасаде Мађарске. Оснивање СН имало је за циљ да се обезбеди установа за представљање мађарске културе у главном граду Србије. Културни институт данас заузима истакнуто место у културном животу града, привлачећи широку публику својим разноврсним програмима и представама. Можемо рећи да је у последњих више од шест

година постао препознатљив бренд културног живота у Београду.

Због историјске позадине, питање мањина је приоритет за обе земље. У овој области, мађарска дипломатија је морала да врати озбиљан дуг, што је након дугих преговора постигла у јесен 2011. године, када је српски парламент елементе закона о враћању одузете имовине и обештећењу, који су били дискриминаторни за мађарско становништво, регулисао изменама Закона о рехабилитацији. Процес повраћаја је у основи био увод у поменути састанак шефова држава, који је поставио темеље за помирење на политичкој основи. У том контексту, важно је поменути мањински акциони план у вези са процесом приступања Србије ЕУ, у којем је и Мађарска пружила активну помоћ. Ово има кључну улогу у 23. и 24. поглављу о приступању. Израђени акциони план и његова континуирана примена омогућавају Мађарима и другим националним заједницама у Србији да у великој мери остварују своја права. Србија је изградила модел заштите мањина који може да послужи као пример који би читава Европа требало да следи.

Један од најзначајнијих догађаја за Мађаре у Србији било је увођење двојног држављанства, тачније примена поједностављеног поступка натурализације од 1. јануара 2011, што је омогућило стицање мађарског држављанства по поједностављеном поступку. Србија, која је што се тиче дијаспоре у сличној ситуацији као Мађарска, од првог тренутка је са посебном пажњом пратила развој догађаја, а Влада Србије није стварала препреке овом процесу.

Исти великодушан гест Владе Србије била је подршка Програму економског развоја

Војводине, покренутом почетком 2016. године, који је израдио СВМ и подржала Влада Мађарске. Трогодишњи програм, који укључује бесповратну помоћ и повољне кредите, имао је почетни буџет од 160 милиона евра, али је његов успех подстакао Владу Мађарске да повећа износ помоћи и време трајања. На крају 2020. године може да се каже да је у Србију, захваљујући овом програму, инвестирано готово 300 милиона евра.

Број припадника српске заједнице у Мађарској мањи је од броја Мађара у Војводини, али Влада Мађарске чини све што је у њеној моћи да се чланови заједнице у Мађарској осећају као код куће. С тим циљем пружена је до сада незабележена подршка образовању Срба у Мађарској на матерњем језику, његовом очувању као и очувању културе. Између 2018. и 2020. године Влада Мађарске подржала је развој образовања српске заједнице у Мађарској са 998 милиона форинти, што износи око три милиона евра. Подршка је пружена српском забавишту, основној школи, гимназији и Колегијуму „Никола Тесла“ у Будимпешти, српском забавишту и школи са двојезичном наставом у Батањи, основној школи и вртићу у Ловри и Српском образовном центру у Сегедину. Обновљен је Српски црквени музеј у Сентандреји и предузети су значајни кораци за повраћај подржављене имовине Српске православне цркве. Патријарх Иринеј је, као знак признања за рад Владе Мађарске на овом пољу, доделио заменику премијера Жолту Семјену највише црквено одликовање у 2017. години, одликовавши га Орденом Светог краља Милутина.

Из перспективе од 30 година

Узимајући у обзир циљеве мађарске тројне спољне политике, дефинитивно можемо забележити позитиван резултат. Земља је успешно завршила прелазак у заједницу западних демократија и успешно се интегрисала у међународни институционални систем који их обухвата. Поред чланства и уговорних односа стечених у западним институцијама, остварена је и економска интеграција. Испитујући укупан мађарски спољнотрговински промет, може се закључити да је 77,5% промета од 213,9 милијарди евра оствареног у 2019. години дошло из држава чланица ЕУ.

Што се тиче развоја односа са суседним земљама, успостављање В4, прича о његовом успеху и процес помирења са Србијом јасан су доказ да су наши спољнополитички напори кренули у добром смеру. Оба случаја потврђују чињеницу да сарадња између земаља са сличним судбинама и циљевима на крају доводи до успеха. Осим ранијих регионалних тежњи, попут оних балтичких држава, Скандинавије или заједнице Бенелукса, већ постоји и специфична источноевропска формација у Европи под покровитељством В4. Иако проширење сарадње још није на дневном реду, међусобна сарадња земаља В4 и земаља региона може отворити нове перспективе. Чињеница је да Мађарска тренутно нема уравнотежене односе са свим својим суседима, али покушава да реши проблеме што је пре могуће. Уверени смо да се наше искуство стечено током мађарско-српског процеса помирења може искористити и у другим релацијама, мада је истина да је за побољшање односа потребна и воља друге стране.

За Мађаре у целини, приступање матице евроатлантским интеграционим организацијама није решило основни проблем који су изазвали догађаји у ХХ веку, а то је да се границе земље и нације не поклапају. Због тога је постало неопходно да Парламент Мађарске 2010. донесе закон о поједностављеном поступку натурализације, односно о томе да се Мађарима који имају држављанство друге државе, али су они или њихови преци некада били мађарски држављани, врати држављанство, односно да добију могућност стицања држављанства. Циљ овог процеса је мирно поновно прекогранично уједињење нације, захваљујући ком смо у прошлој деценији могли да поздравимо више од милион нових мађарских држављана.

Осим подршке Мађарима који живе у суседним земљама, све се већи нагласак ставља на бригу о Мађарима који живе у дијаспори. Потребу за одржавањем контаката показали су потомци Мађара који су емигрирали у ранијим вековима, као и оних који раде на Западу захваљујући слободном кретању које је омогућено приступањем ЕУ, али и сама матица. Поред различитих облика подршке организацијама које су основали, од велике помоћи им је све већа мађарска дипломатска мрежа у Западној Европи, Сједињеним Државама, Латинској Америци и Аустралији. Ширење мреже не служи само за одржавање веза већ и за једноставније решавање административних послова наших сународника. Влада Мађарска посебну пажњу посвећује томе да у ХХИ веку мађарски држављани који живе ван граница Мађарске такође буду у активном контакту са својом земљом.

Attila Pinter

Ambassador of Hungary in the Republic of Serbia

Development and main directions of Hungary's foreign policy since 1990

Summary

34 | This paper explores the three key priorities of Hungarian foreign policy after 1990: Euro-Atlantic integration, regional relations and relations with Hungarians living outside the borders of what is today Hungary. Also presented is a brief overview of recent events in Hungarian-Serbian relations. The paper describes the effects achieved, their political rationale and gives an assessment of the results achieved. The study concludes that Hungary was quickly and successfully integrated within the Euro-Atlantic alliance (NATO, EU), in the process developing new mechanisms for helping Hungarians living in other countries, which was achieved through improved cooperation with its neighbors. There are still areas where relations might be improved and cooperation and historical reconciliation with Serbia can be viewed as an exceptional example of this.

Keywords: Hungarian foreign policy, Hungarian-Serbian relations, EU accession, NATO, Hungary, Hungarians, integration.